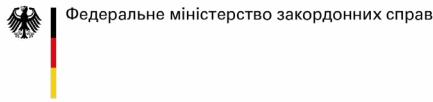

ЯК ВІЙНА ЗМІНЮЄ УКРАЇНЦІВ:

опитування думки
громадян про війну,
довкілля, повоєнну
відбудову та вступ до ЄС

Аналітична записка

Лютий 2023

Ця аналітична записка містить порівняльний та узагальнений аналіз думки громадян України щодо повоєнного відновлення, ставлення до питань довкілля і зміни клімату та вступу до ЄС. Документ визначає основні тенденції у порівнянні з 2018 роком та ситуацією в ЄС.

Публікація підготовлена за фінансової допомоги Європейського Союзу у межах проекту «Інтеграція сталого розвитку в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу» та Федерального міністерства закордонних справ Німеччини у межах проекту «Україна в Європі», що реалізується у партнерстві з Центром ліберальної сучасності (Zentrum Liberale Moderne).

Проект реалізується консорціумом громадських організацій: «ДІКСІ ГРУП» (координатор), Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», Асоціація «Енергоефективні міста України», «Українська академія лідерства», «Жіночий енергетичний клуб України», «ДЗИГА», «ПЛАТО».

Зміст публікації є виключною відповідальністю ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» і за жодних обставин зміст не може вважатися таким, що відображає позицію Європейського Союзу.

Авторські права на цей аналітичний документ належать ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». Будь-яке використання, окрім загальноприйнятих наукових норм цитування, інформації, що відображає зміст цього аналітичного документу, без письмової згоди забороняється. Цитувати як: Як війна змінює українців: опитування думки громадян про війну, довкілля, повоєнну відбудову та вступ до ЄС. Аналітична записка. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2023).»

Зміст

Вступ	4
Основні тенденції (Резюме)	6
Розділ I.	
Повоєнне відновлення України: як його бачать українці	8
Розділ II.	
Вплив війни на екологічну свідомість українців	18
Розділ III.	
Думка українців та громадян ЄС: що спільного у поглядах на зелені питання	26

Вступ

Військова агресія росії проти України завдає величезної шкоди нашій країні: зруйновані міста, села, об'єкти інфраструктури та промисловості. Загинули та продовжують гинути українці. Мільйони наших громадян знайшли прихисток в інших країнах, тікаючи від жахів війни. Плани на майбутнє як людей, так і держави змінилися за одну ніч. Тим не менше, українці не втрачають надії перемогти ворога та будують нові плани на майбутнє, зокрема щодо повоєнної відбудови та майбутнього членства України в Європейському Союзі.

Питання зменшення забруднення, адаптації до зміни клімату, збереження природи, підвищення енергоефективності та озеленення енергетичної, промислової, транспортної, сільськогосподарської політик ставатимуть все актуальнішими в контексті як відбудови, так і виконання умов для набуття повноправного членства в ЄС.

Думка громадян щодо повоєнного відновлення та розвитку України, їх ставлення до охорони довкілля, розуміння екологічних проблем, щоденні екологічні звички є важливими для процесу повоєнної відбудови України та проведення реформ у сферах Європейського зеленого курсу, що є необхідними для виконання умов для членства в ЄС. Окрім цього, важливо відслідковувати тренди щодо ставлення українців до довкілля, порівнювати їх думки та поведінку з попередніми роками та з країнами ЄС, а також в контексті довоєнного та воєнного періоду.

Власне з метою дізнатись про ставлення громадян України до довкілля, пріоритети повоєнної відбудови та майбутнього членства в ЄС на наше замовлення Дослідницькою агенцією Fama було проведено всеукраїнське соціологічне опитування¹. Опитування проводилось методом "face to face" інтерв'ю у період із 17 грудня 2022 року до 2 січня 2023 року. Загалом було опитано 2000 мешканців України віком від 18 років. З міркувань безпеки опитування не проводилось у Донецькій, Луганській, Херсонській, Запорізькій областях та АР Крим. Опитування було проведено у рамках виконання проєкту "Інтеграція сталого розвитку в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу" за фінансової підтримки Європейського Союзу, а також на виконання проєкту "Україна в Європі", що реалізується DiXi Group у партнерстві з Центром ліберальної сучасності (Zentrum Liberale Moderne) за фінансової підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

Мета аналітичної записки - дослідити основні тенденції у ставленні українців до питань охорони довкілля та їх екологічних звичок, зрозуміти взаємозв'язки між війною та екологічною свідомістю, проаналізувати бачення мешканцями України повоєнного відновлення нашої держави та розуміння процесу набуття членства в ЄС, порівняти екологічні цінності та настрої українців з даними соціологічного опитування 2018 року², а також з результатами Євробарометру з низки важливих питань.

1. www.rac.org.ua

2. <https://www.rac.org.ua/uploads/content/485/files/envprotraitandeu2018.pdf>

Аналітична записка складається з трьох основних розділів:

I. Повоєнне відновлення України: як його бачать українці. У розділі аналізуються питання принципів, на основі яких має відбуватись повоєнна відбудова України, основні засади відбудови зруйнованих міст, будівель, інфраструктурних та промислових об'єктів, відновлення природи. У розділі також розкриваються питання, як українці готувались до зими, чи готові вони платити за покращення екологічної якості свого життя вже сьогодні (доступ до якісної питної води, сталий громадський транспорт, програми енергоефективності тощо), пріоритетів енергетичної політики України.

II. Вплив війни на екологічну свідомість українців. У розділі висвітлені основні тенденції щодо важливості питань охорони довкілля для українців, вплив екологічних питань на життя та здоров'я мешканців України, основні екологічні звички українців у довоєнний період та після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну.

III. Думка українців та громадян ЄС: що спільного у поглядах на зелені питання. У розділі подається порівняльна характеристика ставлення громадян України та громадян ЄС до питань довкілля та зміни клімату, а також розуміння питань Європейського зеленого курсу та майбутнього членства України в Європейському Союзі.

Аналітична записка базується на даних соціологічного опитування 2023 та 2018 років, інформація про які зазначена вище, а також результатах опитувань Євробарометру.

Документ може бути цікавий для представників органів державної влади, місцевих органів влади, громадських організацій, аналітичних центрів, донорів і міжнародних організацій, експертів, які займаються питаннями повоєнної відбудови України, впровадженням реформ у сферах Європейського зеленого курсу, євроінтеграції України, підвищення екологічної свідомості мешканців України.

Основні тенденції (Резюме)

Українці мають доволі чіткі уявлення про напрямки та засади повоєнної відбудови.

Так, основними принципами повоєнного відновлення, на думку українців, мають бути жорстка боротьба з корупцією при використанні коштів для відбудови (43,1% опитаних), "відбудувати краще ніж було" (41,6%) та врахування думки громад та людей (41,1%). Відбудова міст та житла має, у першу чергу, забезпечити безпеку (зокрема, укриттів): так вважає 73,3% опитаних.

Відбудова на екологічних (зелених) засадах не входить до топ-пріоритетів українців, проте вони підтримують відбудову житла, міст та підприємств на принципах екологічності та енергоефективності. 95,2% респондентів вважають, що відновлення природи є важливим у повоєнній відбудові України.

Українці не готові платити за перехід до екологічного способу життя.

Українці не готові платити за екологічність основних послуг (доступ до якісної питної води, сталого громадського транспорту, належного поводження з відходами): лише половина готові платити більше, а майже половина не готові взагалі. Так само, українці не мають великого бажання брати участь в державних програмах підвищення енергоефективності будівель, якщо це передбачає збільшення квартплати: 54% не готові брати участь у таких програмах взагалі.

Енергонезалежність та доступні ціни є пріоритетними напрямками енергетичної політики для українців.

На думку українців, два найважливіших пріоритети енергетичної політики України - це енергонезалежність (54,2%) і доступні ціни (54,4%). Основними шляхами досягнення енергетичної незалежності респонденти вважають збільшення видобутку власних енергоресурсів (64,5%) та зелену енергетику (66,7%). Українці не готові покладатись на атомну енергетику, щоб позбутись залежності від імпорту енергоносіїв: лише 26,2% висловились на підтримку галузі.

Російська агресія 2022 року негативно вплинула на екологічну свідомість та звички громадян, проте не змінила основних цінностей.

Попри війну, охорона довкілля і надалі залишається важливою для 95% українців (у 2018 році цей показник становив 93%). Залишається високою частка українців, які вважають, що екологічні проблеми мають прямий вплив на їх щоденне життя та здоров'я (87,4%).

Трійка найважливіших екологічних проблем на думку українців: забруднення річок, озер та ґрунтових вод (68%); забруднення повітря (52%); зростання кількості відходів (42%). Водночас, думка громадян щодо екологічних проблем у контексті війни демонструє їх занепокоєність впливом воєнних дій на довкілля.

Водночас, спостерігається різке скорочення частки громадян, які вірять у те, що вони можуть щось змінити у цій сфері: у 2023 році лише 65,9% опитаних погоджуються, що можуть відігравати роль у захисті довкілля (проти 86,6% у 2018 році).

З початком агресії 76,4% громадян зменшили споживання енергії, 38,7% зменшили споживання води (проти 19,9% до війни), лише 2,5% брали участь в екологічних заходах (проти 8,7% до війни), на 8% впала частка людей, що сортують сміття (44,5% під час війни проти 52,5% до війни). Водночас, значно зросла частка населення, що сортувала сміття до війни: із 35,7% у 2018 році до 52,5% у передвоєнний період.

91,1% респондентів вважають зміну клімату серйозною проблемою.

Іншими словами, українці усвідомлюють, що зміна клімату - це серйозна та реальна проблема. Це дуже високий показник, який свідчить про ефективність інформаційних (просвітницьких) заходів щодо проблеми зміни клімату у попередні роки.

У 2023 році зникли регіональні відмінності з багатьох питань.

У порівнянні з 2018 роком ми спостерігаємо відсутність регіональних відмінностей серед респондентів з більшості питань. Це, ймовірно, пов'язано із значним внутрішнім переміщенням населення внаслідок російської агресії.

Громадяни ЄС та України поділяють спільні екологічні цінності.

Охорона довкілля є важливою і для українців (95%), і для громадян ЄС (94%). 87% українців та 78% європейців погоджуються, що екологічні проблеми впливають на їхнє щоденне життя та здоров'я. Зміна клімату розглядається і українцями, і громадянами ЄС як серйозна проблема – 93% в ЄС та 91% в Україні.

Серед трьох найважливіших екологічних проблем в Україні та ЄС вважають забруднення повітря та зростання кількості відходів - відповідно, 52% та 42% респондентів в Україні та по 46% в ЄС. Водночас найважливішою проблемою 53% європейців визначили зміну клімату, а 68% українців – забруднення річок, озер та ґрунтових вод.

Українці недостатньо поінформовані про основні процеси в ЄС та наслідки від вступу до ЄС для них особисто.

Підвищення якості життя, припинення війни та досягнення миру, боротьба з корупцією та економічний розвиток – основні очікування українців, які вони пов'язують із вступом в Європейський Союз. Проте ~17% українців не знають чого очікувати від вступу до ЄС.

Хоча більшість опитаних вважає, що отримує достатньо інформації про процес вступу України до ЄС (60%), лише 38,9% мають уявлення про те, який вплив матимуть євроінтеграційні реформи на них особисто. Менше половини респондентів вважають, що достатньо поінформовані про вигоди, які вони одержать від вступу України в ЄС (46,2%).

Лише 27,7% українців знають, що таке Європейський зелений курс. Переважна більшість респондентів (72%) вважають, що це внутрішній програмний документ України.

Розділ I. Повоєнне відновлення України: як його бачать українці

- ▶ Українці бачать такі основні принципи повоєнного відновлення:
  - ▷ жорстка боротьба з корупцією при використанні коштів для відбудови (43,1%),
  - ▷ відбудувати краще ніж було (41,6%),
  - ▷ врахування думки громад та людей (41,1%).
- ▶ Відбудова на зелених засадах не входить до топ-пріоритетів українців, проте вони підтримують відбудову житла, міст та підприємств на принципах екологічності та енергоефективності.
- ▶ Відбудова міст та житла має у першу чергу забезпечити безпеку (зокрема, крититів): так вважає 73,3% опитаних.
- ▶ 63,5% громадян вважають, що замість зруйнованих підприємств потрібно збудувати нові, але сучасні, модернізовані та екологічні.
- ▶ 95,2% українців вважають, що відновлення природи є важливим у повоєнній відбудові України.
- ▶ Під час підготовки до зими в умовах війни українці звернулись до недорогих рішень (купівля ліхтариків, свічок, запаси води та їжі). Майже кожен п'ятий утеплить будинок (квартиру).
- ▶ Українці не готові платити за екологічність основних послуг (доступ до якісної питної води, сталого громадського транспорту, належного поводження з відходами): лише половина готові платити більше, а майже половина не готові взагалі.
- ▶ Українці не мають великого бажання брати участь в державних програмах підвищення енергоефективності будівель, якщо це передбачає збільшення квартплати: 54% не готові брати участь у таких програмах взагалі.
- ▶ На думку українців, два найважливіших пріоритети енергетичної політики України - це енергонезалежність (54,2%) і доступні ціни (54,4%).
- ▶ Основними шляхами досягнення енергетичної незалежності українці вважають збільшення видобутку власних енергоресурсів (64,5%) та зелену енергетику (66,7%).
- ▶ Українці не готові покладатись на атомну енергетику, щоб позбутись залежності від імпорту енергоносіїв: лише 26,2% висловились на підтримку галузі.

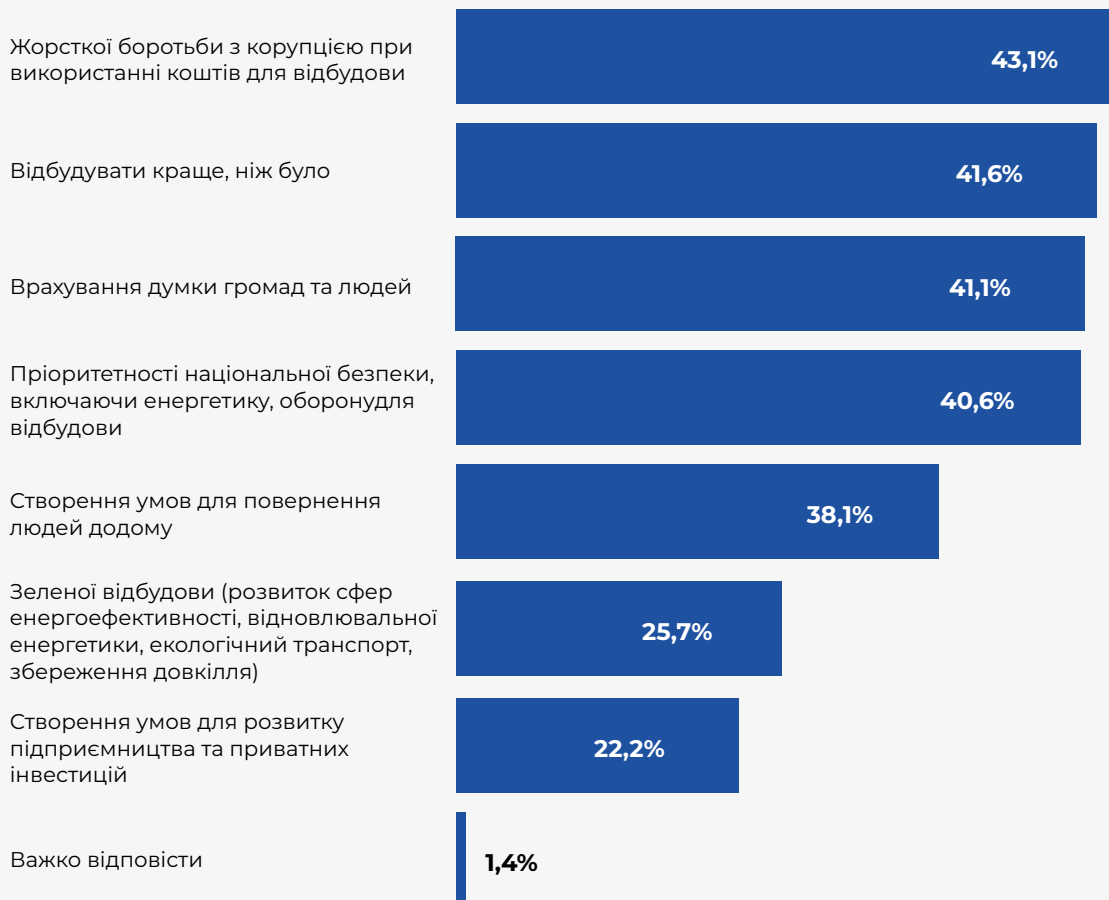

Основними принципами повоєнного відновлення, на думку українців, мають бути боротьба з корупцією (43,1%), відбудувати краще ніж було (41,6%) та врахування думки громад (41,1%). Наступними за важливістю є пріоритетність національної безпеки, включаючи енергетику, оборону (40,6%) та створення умов для повернення людей додому (38,1%).

Водночас, опитування не виявило твердого поєднання таких принципів. Якщо шукати три принципи, які одночасно найбільше підтримують, то можна виділити лише одну групу: “пріоритетність національної безпеки, включаючи енергетику, оборону” + “створення умов для розвитку підприємництва та приватних інвестицій” + “жорстка боротьби з корупцією при використанні коштів для відбудови”, яка спостерігається у 13,7% респондентів.

Українці не вірять або не підтримують зеленої повоєнної відбудови. Відповідаючи на запитання про принципи повоєнної відбудови, лише 25,7% українців підтримали відбудову на зелених засадах (менше отримала хіба відповідь “Створення умов для розвитку підприємництва та приватних інвестицій”, 22,2%).

На яких принципах повинно відбуватись повоєнне відновлення України?

Максимальна к-сть відповідей: 3

Відбудова міст та житла, на думку українців, має у першу чергу забезпечити безпеку (зокрема, наявність укриттів): так вважає 73,3% опитаних. Цікаво, що найбільш частим поєднанням засад відбудови міст є “безпечно” та “енергоефективно і екологічно”. Зрештою, відбудова на засадах енергоефективності та екологічності є другим пріоритетом відбудови міст (57,7%).

Як має відбуватися відбудова зруйнованих міст та житла?

Максимальна к-сть відповідей: 2

Матриця поєднання принципів відбудови зруйнованих міст та житла

	Безпечно	Енергоефективно та екологічно	Швидко	Привабливо та естетично	Дешево
Безпечно	6%	23%	9%	3%	1%
Енергоефективно та екологічно	23%	3%	4%	3%	1%
Швидко	9%	4%	1%	0%	2%
Привабливо та естетично	3%	3%	0%	0%	0%
Дешево	1%	1%	2%	0%	0%

63,5% громадян вважають, що замість зруйнованих потрібно збудувати нові, але сучасні, модернізовані та екологічні підприємства. Кожен п'ятий вважає, що старі підприємства не варто відбудовувати, а потрібно розвивати нові перспективні виробництва, яких раніше не було в Україні. Спостерігаються незначні відмінності за регіоном (також за віком, освітою та доходами).

На яких засадах має відбуватись відбудова зруйнованих великих промислових підприємств?

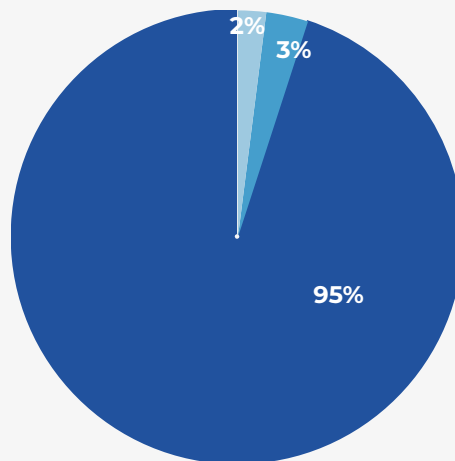
	Усі відповіді	Регіон проживання (на момент опитування)				
		Захід	Північ	Схід	Південь	Центр
Відновити до попереднього стану	12,4%	11,7%	13,45	14,4%	13,8%	9,8%
Збудувати нові, але сучасні, модернізовані та екологічні	63,6%	54,1%	61,3%	72,5%	63,6%	66,9%
Не відбудовувати, а розвивати нові перспективні виробництва, яких раніше не було в Україні	19,0%	27,9%	21,1%	10,2%	10,3%	19,8%
Важко відповісти	5,0%	6,3%	4,1%	2,9%	12,3%	3,6%

Максимальна к-сть відповідей: 1

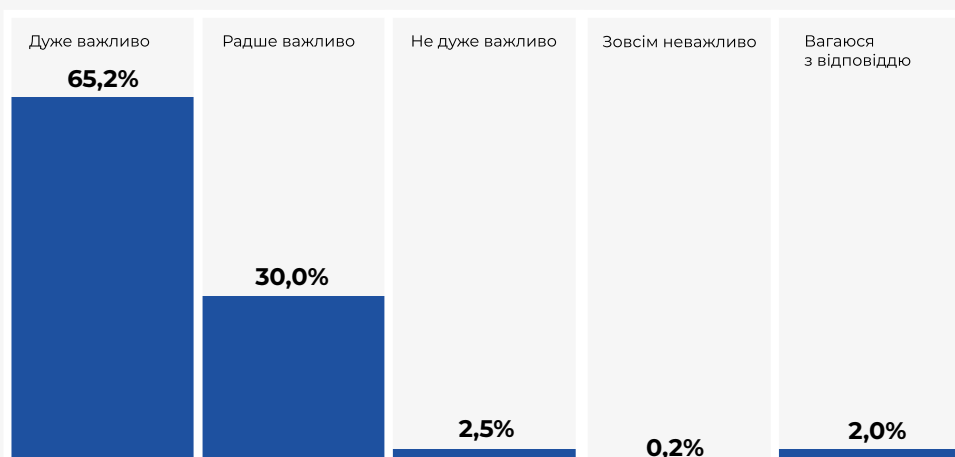
95,2% українців вважають, що відновлення природи є важливим у повоєнній відбудові України. А основними джерелами коштів для відновлення природи мають бути державні кошти (61,5%), репарації (58,6%) та міжнародна допомога (53,4%).

Наскільки важливим для Вас є відновлення природи [лісів та заповідників] як напрямок повоєнної відбудови?

- Важливо
- Не важливо
- Важко сказати

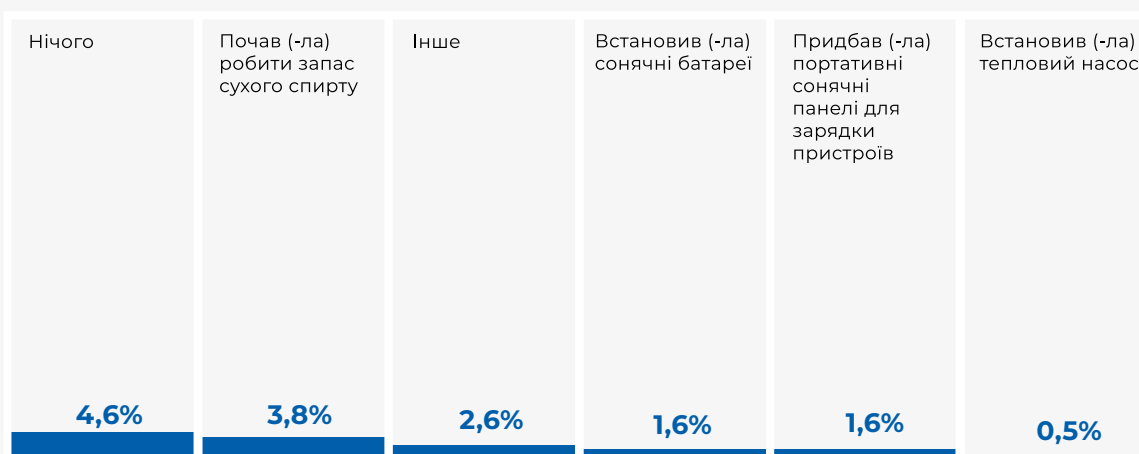
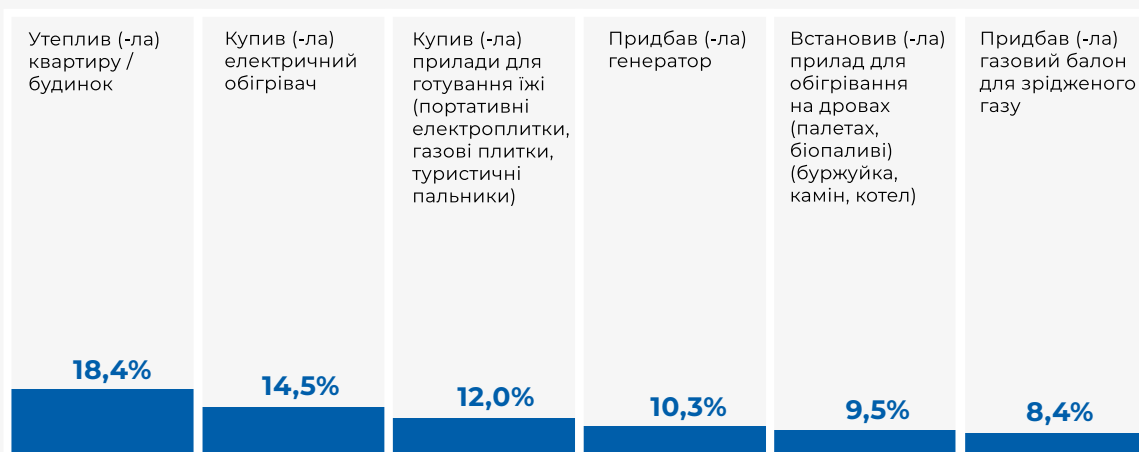
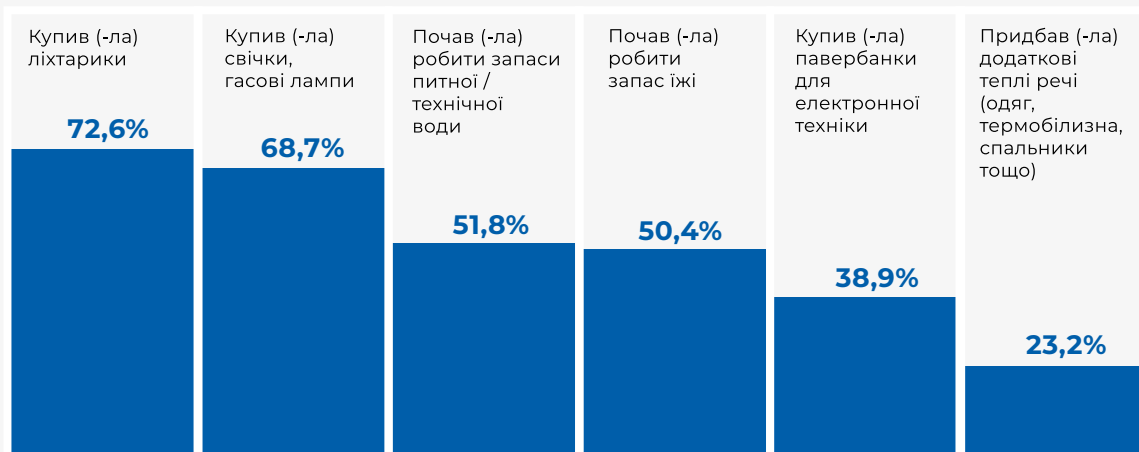
Наскільки важливим для Вас є відновлення природи [лісів та заповідників] як напрямок повоєнної відбудови?

Максимальна к-сть відповідей: 1

Під час підготовки до зими в умовах війни українці звернулись до недорогих рішень (купівля ліхтариків, свічок, запаси води і їжі). Незначна частка громадян вдалась до сталих рішень (теплові насоси, сонячні станції). Проте, майже кожен п'ятий утеплить будинок (квартиру), готуючись до важкої зими. Лише 4,6% не зробили нічого.

**Влада закликає громадян готуватись до кризових ситуацій взимку.
Що з наступного Ви (ваша сім'я) зробили під час війни?**

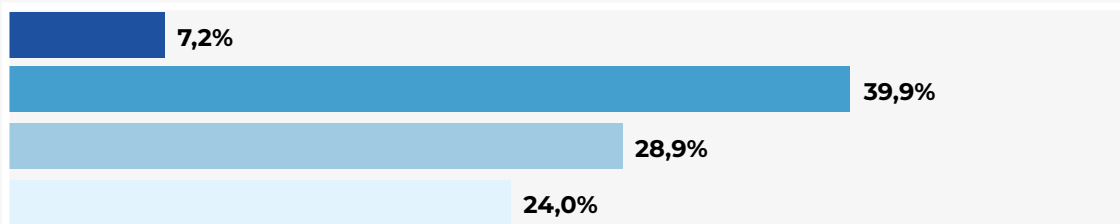

Українці не готові платити за екологічність послуг: лише половина готові платити більше у принципі, а майже половина не готові взагалі. Лише один з чотирьох готовий платити вже зараз за екологічно правильне поводження з побутовими відходами та постачання чистої питної води. На тлі регульованих та занижених тарифів, які діяли на момент опитування, ці результати не є оптимістичними для пов'язаних екологічних реформ. Можна зробити висновок, що економічні мотиви переважають екологічні у громадян, на що могло вплинути погіршення фінансового становища українців під час війни.

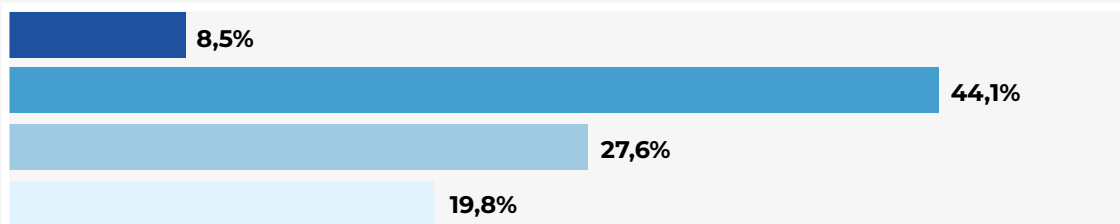
Чи готові Ви після війни платити у 1,5-2 рази більше за...

■ Важко відповісти
 ■ Ні, не готовий
 ■ Так, але не зараз
 ■ Так, готовий

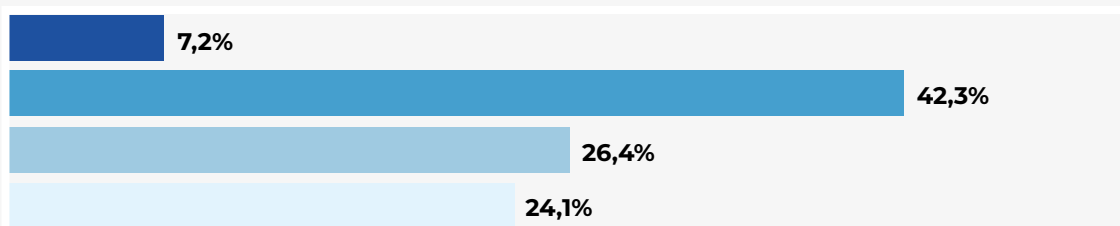
утилізацію побутового сміття, якщо воно буде здійснюватися у екологічний спосіб (сортування, компостування, переробка)?

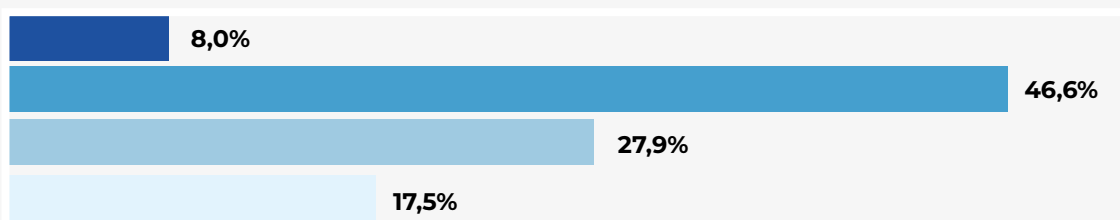
водовідведення (каналізацію), якщо воно буде здійснюватися через сучасні очисні споруди?

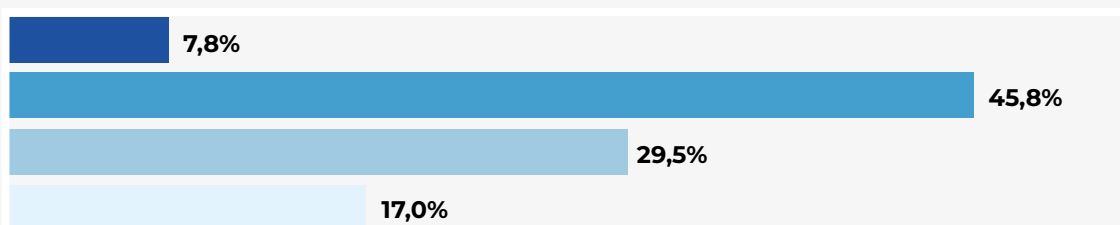
постачання води, якщо вона буде чистою та безпечною для споживання?

громадський транспорт, якщо він буде екологічним (електротранспорт, водневий тощо)?

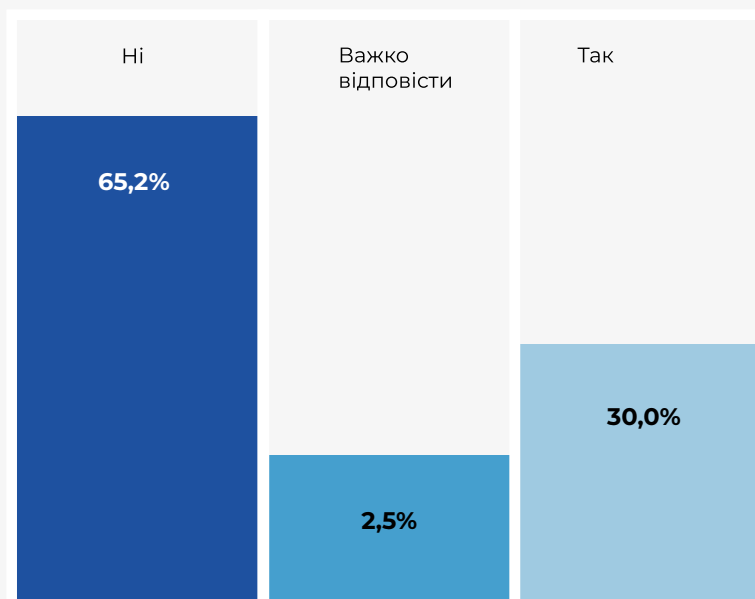

електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел (сонце, вітер, біомаса, вода)?

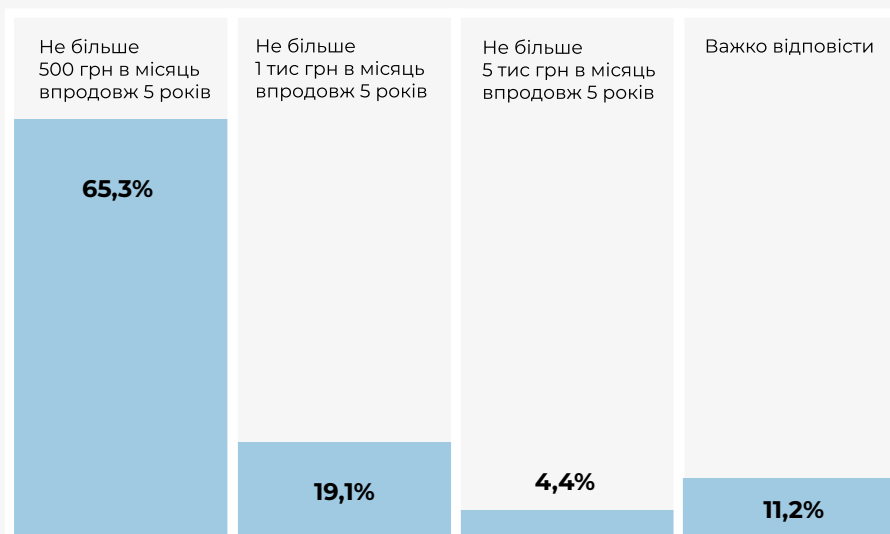
Українці не мають великого бажання брати участь у державних програмах підвищення енергоефективності будівель, якщо це передбачає збільшення квартплати: 54% не готові брати участь у таких програмах взагалі. Із 31,7% тих, хто загалом готовий робити внесок у підвищення енергоефективності свого житла, 65% готові це робити лише за умови, що додатковий щомісячний платіж не буде перевищувати 500 грн впродовж 5 років.

Чи погодитесь Ви взяти участь у державній програмі енергоефективності (утеплення будівлі, проведення інших заходів із зменшення споживання енергоресурсів) на рівні будинку, якщо це передбачатиме збільшення квартплати?

15

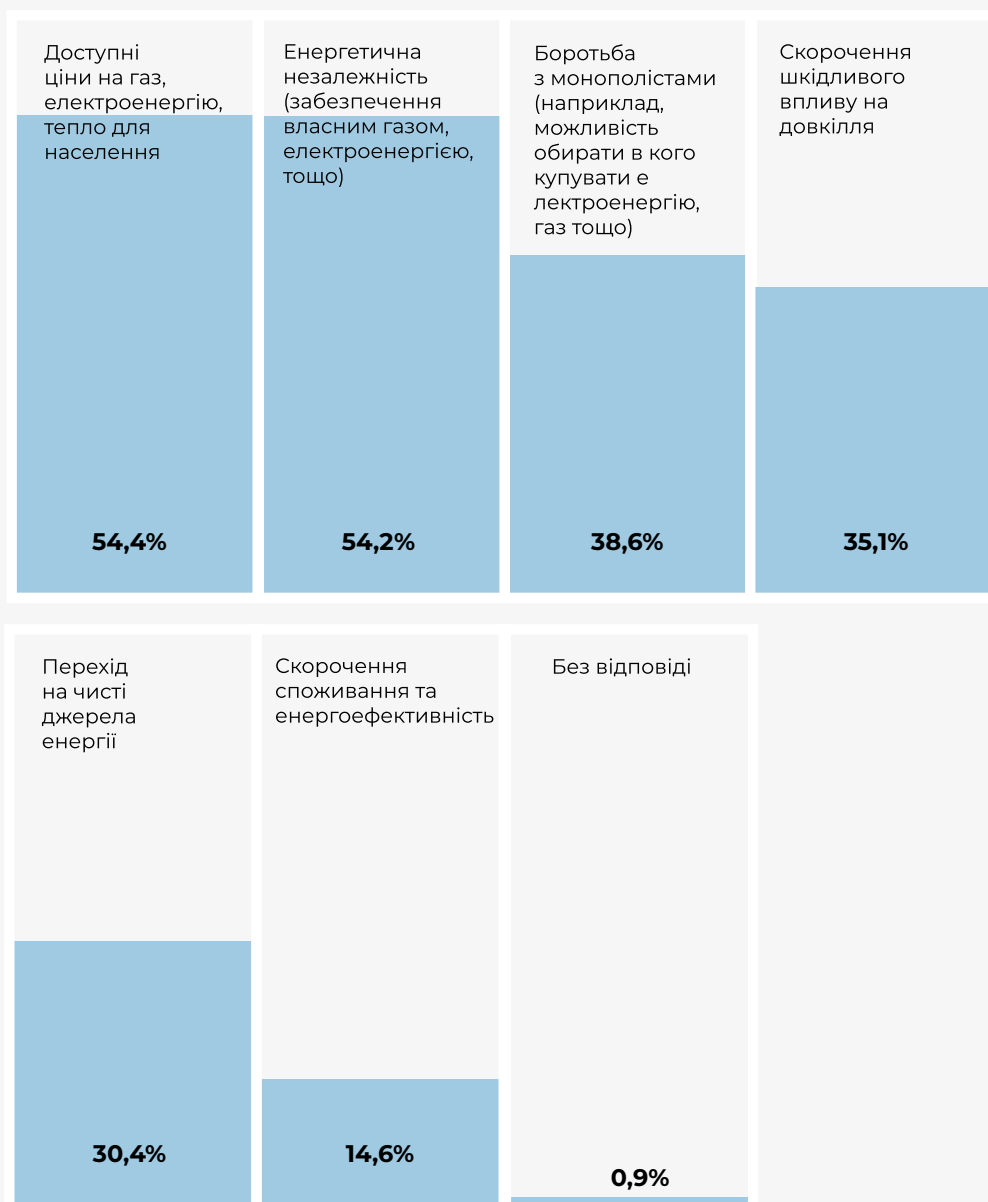
Яку суму додатково Ви готові оплачувати за участь у програмі енергоефективності? * серед респондентів, які готові взяти участь у державних програмах енергонфнктивності не зважаючи на збільшення квартплати

На думку українців, два найважливіших пріоритети енергетичної політики України - це енергонезалежність (54,2%) і доступні ціни (54,4%). Найнижчу пріоритетність отримало “скорочення споживання та енергоефективність” (14,6%), що свідчить про низьку обізнаність громадян про шляхи досягнення енергонезалежності та доступності цін. Більше того, українці не бачать зв'язку між енергоефективністю та зменшенням залежності від імпорту енергоресурсів.

Основними шляхами досягнення енергетичної незалежності українці вважають збільшення видобутку власних енергоресурсів (64,5%) та зелену енергетику (66,7%). Це свідчить про те, що українці не розглядають екологічність енергетики як важливий пріоритет і це перегукується із відповідями на питання щодо пріоритетів енергетичної політики. Українці не готові покладатись на атомну енергетику, щоб позбутись залежності від імпорту енергоносіїв: лише 26,2% висловились на підтримку галузі (це найнижчий показник).

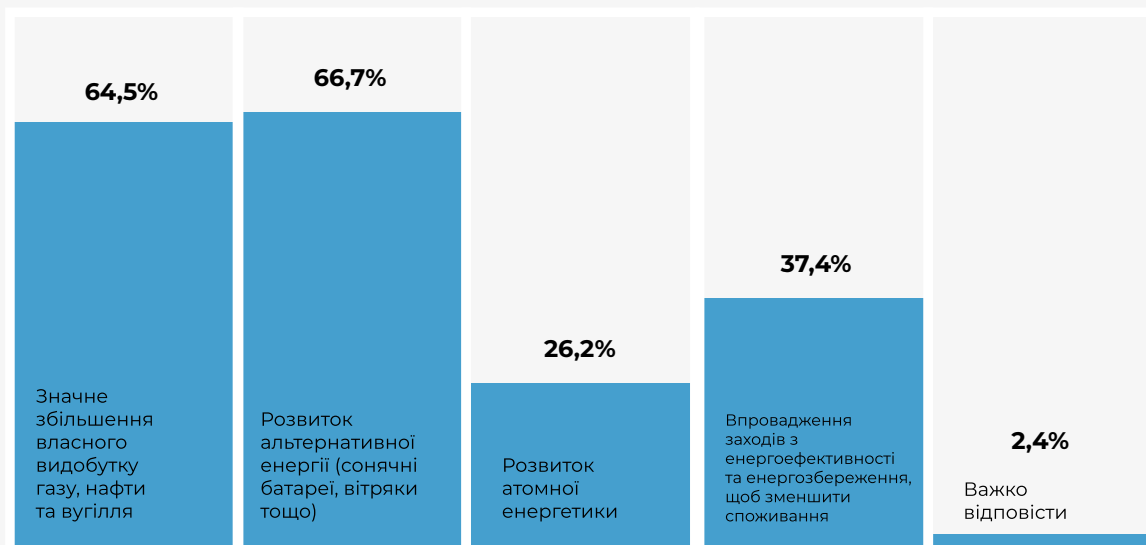
Які з цих шести заходів у державній політиці України у сфері енергетики є найважливішими?

Максимальна к-сть відповідей: 3

Щоб позбутись залежності від імпорту газу, вугілля та нафтопродуктів (бензину, дизелю), повоєнне відновлення України повинно передбачати.. ?

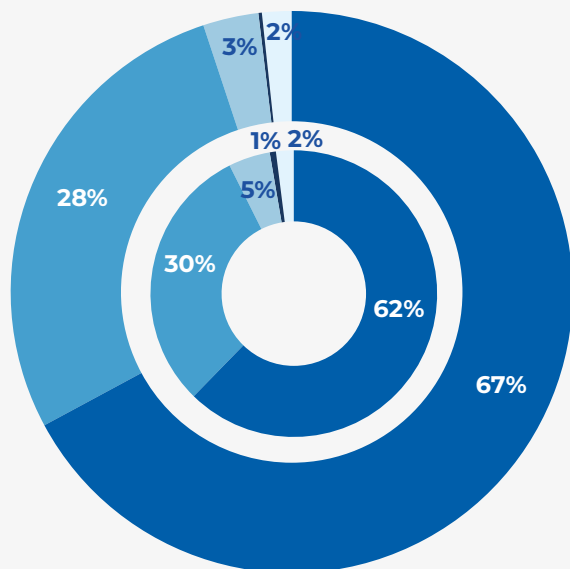
Максимальна к-сть відповідей: 4 (не обмежена)

Розділ II. Вплив війни на екологічну свідомість українців

- ▶ Попри війну, охорона довкілля і надалі залишається важливою для 95% українців (у 2018 році цей показник становив 93%). Водночас, спостерігається різке скорочення частки громадян, які вірять у те, що вони можуть щось змінити у цій сфері: у 2023 році лише 65,9% опитаних погоджуються, що можуть відігравати роль у захисті довкілля (проти 86,6% у 2018 році).
- ▶ Трійка найважливіших екологічних проблем на думку українців: забруднення річок, озер та ґрунтових вод (68%); забруднення повітря (52%); зростання кількості відходів (42%). У порівнянні з 2018 роком спостерігається значне зниження частки громадян, занепокоєних посухами та повеннями, але зросло занепокоєння забрудненням вод.
- ▶ Водночас, думка громадян щодо екологічних проблем у контексті війни демонструє їх занепокоєність впливом воєнних дій на довкілля.
- ▶ 91,1% респондентів вважають зміну клімату великою чи радше великою проблемою.
- ▶ Залишається високою частка українців, які вважають, що екологічні проблеми мають прямий вплив на їх щоденне життя та здоров'я (87,4%).
- ▶ Російська агресія має значний вплив на щоденні звички та практики громадян. Зокрема, 76,4% зменшили споживання енергії, 38,7% зменшили споживання води, лише 2,5% брали участь в екологічних заходах (проти 8,7% до війни), на 8% впала частка людей, що сортують сміття (44,5% під час війни проти 52,5% до війни). Водночас, значно зросла частка населення, що сортувала сміття до війни: із 35,7% у 2018 році до 52,5% у передвоєнний період.
- ▶ Третина українців змушені купувати нову побутову техніку та електроніку через неможливість їх відремонтувати.
- ▶ У 2023 році зникли регіональні відмінності з багатьох питань. Це, ймовірно, пов'язано із значним внутрішнім переміщенням населення внаслідок російської агресії.

Попри війну, охорона довкілля і надалі залишається важливою для 95% українців (у 2018 році цей показник становив 93%) без значних відмінностей за регіоном, статтю, віком, освітою чи доходом.

Наскільки важливою для Вас особисто є охорона довкілля ?

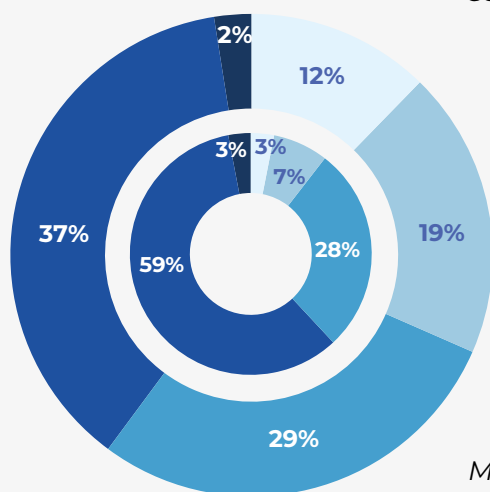
Зовні дані - 2023,
всередині - дані 2018 року

- Дуже важлива
- Радше важлива
- Не дуже важлива
- Вагаюся з відповіддю
- Зовсім неважлива

Максимальна к-сть відповідей: 1

Спостерігається різке скорочення частки громадян, які вірять у те, що вони можуть щось змінити в екологічній сфері: у 2023 році лише 65,9% опитаних погоджуються, що можуть відігравати роль у захисті довкілля (проти 86,6% у 2018 році). Найбільша зміна відбулась у відповіді "Повністю погоджуюсь" на поставлене запитання: у 2023 році їх частка склала лише 37,4% проти 59,0% у 2018 р. Ці відповіді у 2023 році рівномірно перемістились одразу до "радше не погоджуюсь" та "зовсім не погоджуюсь" (частка обраної відповіді "радше погоджуюсь" не змінилась). Це може свідчити про різку зміну думки громадян з цього питання.

"Я особисто можу відігравати роль у захисті довкілля в Україні"

Зовні дані - 2023, всередині - дані 2018 року

- Цілкові погоджуюся
- Радше погоджуюся
- Радше не погоджуюся
- Зовсім не погоджуюся
- Важко відповісти

Максимальна к-сть відповідей: 1

Три найважливіші екологічні проблеми України, на думку українців - це забруднення річок, озер та ґрунтових вод (68%); забруднення повітря (52%); зростання кількості відходів (42%).

У порівнянні з 2018 роком спостерігається значне скорочення кількості громадян, занепокоєних посухами та повенями, але зросла частка занепокоєних забрудненням вод (більше, ніж удвічі - 30,2% проти 67,7%). Щодо посух, ймовірно, така зміна пов'язана із обмеженістю вибірки респондентів у 2023 році на півдні України.

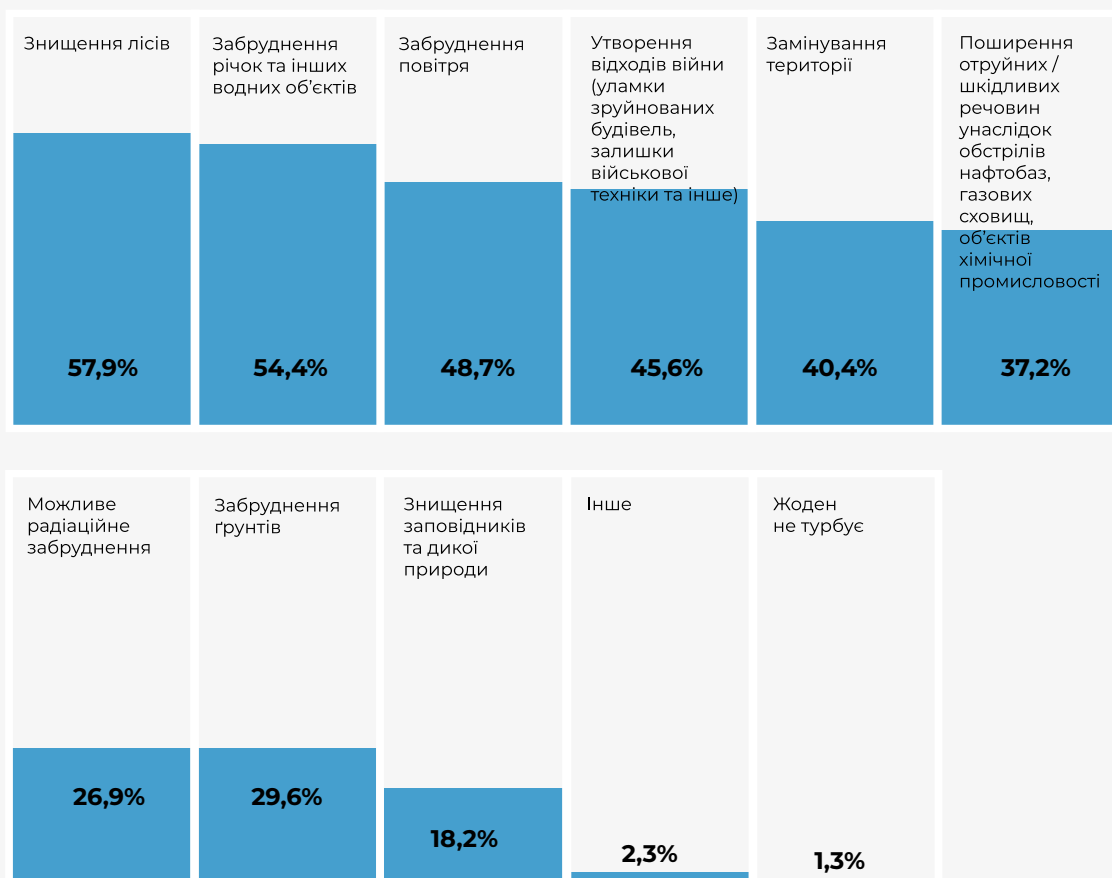
Оберіть із запропонованого переліку найважливіші, на Вашу думку, екологічні проблеми в Україні

	Дані 2023 року	Дані 2018 року
Скорочення популяцій чи вимирання видів, зникнення екосистем [лісів, родючих ґрунтів]	29,8%↓	34,8%
Брак питної води	33,3%	30,0%
Часті посухи чи повені	11,2%↓↓↓	40,3%
Забруднення річок, озер та ґрунтових вод	67,7%↑↑	30,2%
Забруднення морів	18,7%↓	24,0%
Забруднення повітря	52,3%↑	35,8%
Шумове забруднення	9,0%↓	17,8%
Сільськогосподарське забруднення [через використання пестицидів, добрив] та деградація ґрунтів	30,8%	30,4%
Зростання кількості відходів	41,9%↑	37,4%
Зміна клімату	20,6%↑	16,3%
Інше	2,1%	1,4%
Нічого із зазначеного	0,9%	0,4%
Вагаються з відповіддю	0,7%	1,3%

Максимальна к-сть відповідей: 4

Водночас, думка громадян щодо екологічних проблем у контексті війни демонструє їх занепокоєність впливом війни на довкілля, особливо замінуванням територій та відходами війни (уламки будівель, зруйнована військова техніка).

Оберіть із запропонованого переліку найважливіші, на Вашу думку, екологічні проблеми в Україні

Максимальна к-сть відповідей: необмежена, без підказки (альтернативи не зачитувались)

Українці вважають зміну клімату серйозною проблемою: таких - 91,1% опитаних. Основним висновком є те, що респонденти розуміють проблему зміни клімату, не вважають її надуманою і, вочевидь, достатньо поінформовані про неї. Це питання слід відрізнити від їх оцінки важливості цієї проблеми для України (лише 20,6% виділяють зміну клімату серед основних проблем України). Це може свідчити про недостатню поінформованість українців про вплив зміни клімату на їх життя та країну в цілому.

Оцінка серйозності проблеми зміни клімату

	Дослідження 2023 року
Велика проблема (7-10)	70,4%
Радше велика проблема (5-6)	20,7%
Незначна проблема (1-4)	9,0%

87% респондентів погоджуються із твердженням “Екологічні проблеми мають прямий вплив на моє щоденне життя та здоров’я” (показник дещо скоротився у порівнянні з даними дослідження 2018 року).

Екологічні проблеми мають прямий вплив на моє щоденне життя та здоров’я

	Дослідження 2018 року	Дослідження 2023 року
Згідні	90,2%	87,4%↓
Не згідні	7,8%	10,5%↑
Вагаються	2,0%	2,1%

Зросла частка людей, які погоджуються, що великі підприємства мають нести основну відповідальність за забруднення довкілля, у порівнянні з 2018 роком. Спостерігаються незначні регіональні відмінності у відповіді на це питання. Так, “Цілком погоджуюсь” відповіли 64,6% респондентів на заході, 68,2% на півночі, 72,6% на сході, 64,4% на півдні та 76,5% у центрі України.

“Великі забруднювачі (підприємства) мають нести основну відповідальність за виправлення шкоди, яку вони завдають довкіллю”

	Дослідження 2018 року	Дослідження 2023 року
Згідні	82,7%	91,6%↑
Не згідні	13,8%	5,6%↓
Вагаються	3,5%	2,8%

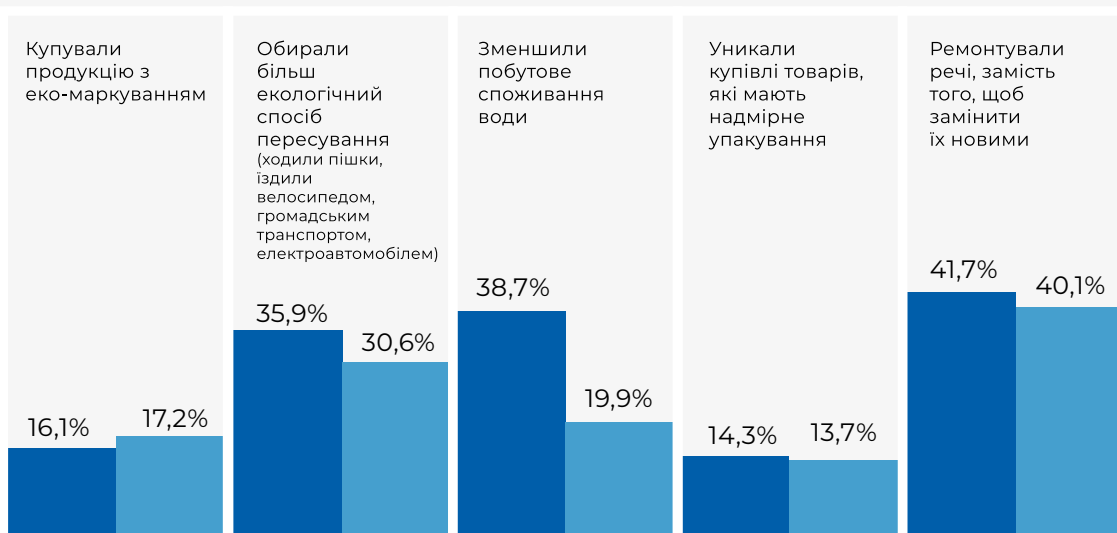
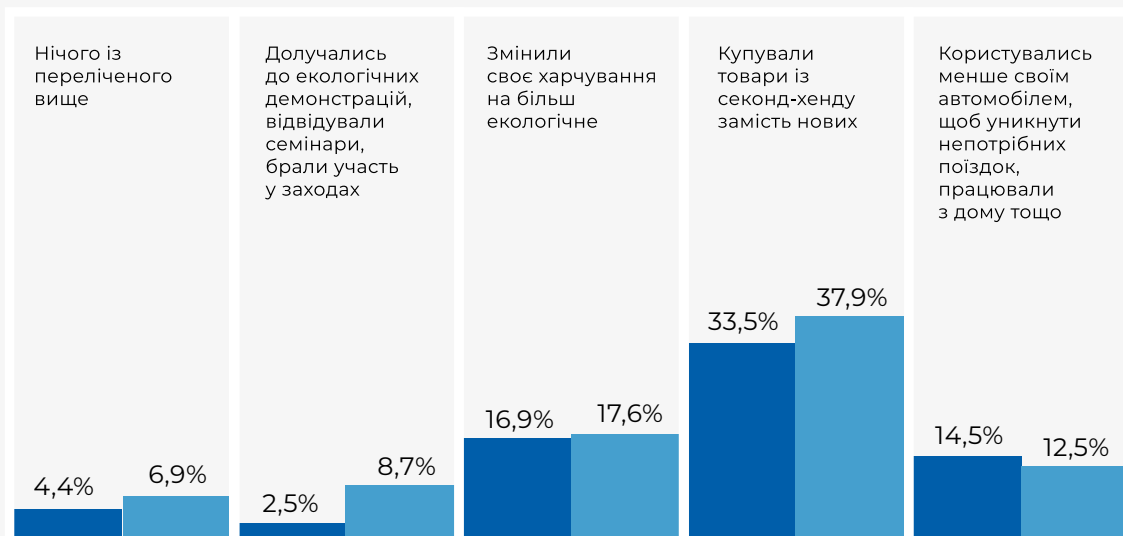
Досліджуючи екологічні практики українців, ми окремо їх запитали про зміни у час воєнних дій. Російська агресія має значний вплив на такі щоденні звички та практики громадян:

- ▶ 76,4% зменшили споживання енергії (проти 27,4% до війни);
- ▶ 38,7% зменшили споживання води (проти 19,9% до війни);
- ▶ лише 2,5% брали участь в екологічних заходах (проти 8,7% до війни);
- ▶ на 8% впала частка людей, що сортують сміття (44,5% під час війни проти 52,5% до війни).

Зменшення споживання води та енергії вочевидь пов'язане із неможливістю повноцінно отримувати ці ресурси (відключення). Проте зниження громадської активності у понад 3 рази - це наслідок системного впливу війни.

Вкажіть, будь ласка, що з цього списку Ви робили регулярно до 24 лютого 2022 року та протягом останніх шести місяців.

● останні 6 місяців ● до війни

Також спостерігаються певні зміни у порівнянні з 2018 роком. Майже удвічі зросла кількість осіб, що менше користувались автомобілем та працювали з дому, а також тих, хто почав більше купувати товари місцевих виробників (ці зміни, ймовірно, пояснюються впливом обмежень у пандемію COVID-19). Значно зросла частка населення, що сортувала сміття до війни: із 35,7% у 2018 році до 52,5% у передвоєнний період. Не спостерігається змін у купівлі пластикових виробів.

Вкажіть, будь ласка, що з цього списку Ви робили регулярно до 24 лютого 2022 року та протягом останніх шести місяців.

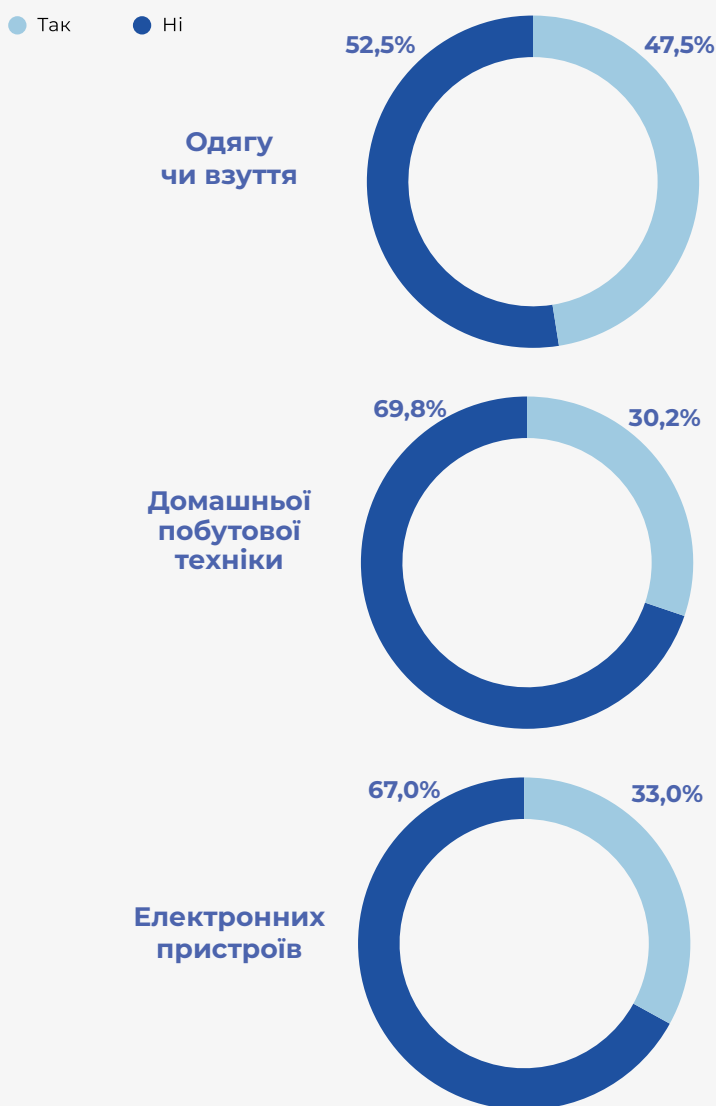
	Протягом останніх шести місяців	До повномасштабного вторгнення	Дані 2018 року
Долучались до екологічних демонстрацій, відвідували семінари, брали участь у заходах	2,5%	8,7%	дані відсутні
Розмовляли з іншими про екологічні питання	23,6%	21,4%	дані відсутні
Користувались менше своїм автомобілем, щоб уникнути непотрібних поїздок, працювали з дому тощо	14,5%	12,5%↑	7,5%
Обирали більш екологічний спосіб пересування (ходили пішки, їздили велосипедом, громадським транспортом, електроавтомобілем)	35,9%	30,6%↑	29,3%
Змінили своє харчування на більш екологічне	16,9%	17,6%	дані відсутні
Сортували більшу частину сміття для утилізації	44,5%	52,5%↑	35,7%
Уникали купівлі одноразових пластикових виробів, окрім поліетиленових пакетів, чи купували багаторазові пластикові товари	27,9%	29,5%	29,1%
Уникали купівлі товарів, які мають надмірне упакування	14,3%	13,7%↓	17,7%
Купували продукцію з еко-маркуванням	16,1%	17,2%↑	13,2%
Купували товари місцевих виробників	48,9%	48,6%↑↑	19,9%
Купували товари із секонд-хенду замість нових	33,5%	37,9%	дані відсутні
Ремонтували речі, замість того, щоб замінити їх новими	41,7%	40,1%	дані відсутні
Зменшили споживання енергії	76,4%	27,4%↓↓	43,5%
Зменшили побутове споживання води	38,7%	19,9%↓	23,2%
Нічого із переліченого вище	4,4%	6,9%↓	10,4%
Не знаю	2,7%	1,4%	2,7%

Максимальна к-сть відповідей: необмежена.

Ми запитали українців, чи є у них можливість ремонтувати речі. Третина опитаних змушені купувати нову побутову техніку та електроніку через неможливість їх відремонтувати. Доступ до послуг з ремонту одягу та взуття найгірший: 47,5% вважають, що були змушені купувати новий одяг чи взуття через неможливість їх відремонтувати.

Чи виникала у Вас необхідність купити нову річ через відсутність можливості для ремонту: зокрема, одягу чи взуття, домашньої побутової техніки (холодильник, праска, телевізор тощо), електронних пристроїв (мобільний телефон, комп'ютер, планшет тощо).

Максимальна к-сть відповідей: 1 для кожної категорії

Розділ III. Думка українців та громадян ЄС: що спільного у поглядах на зелені питання

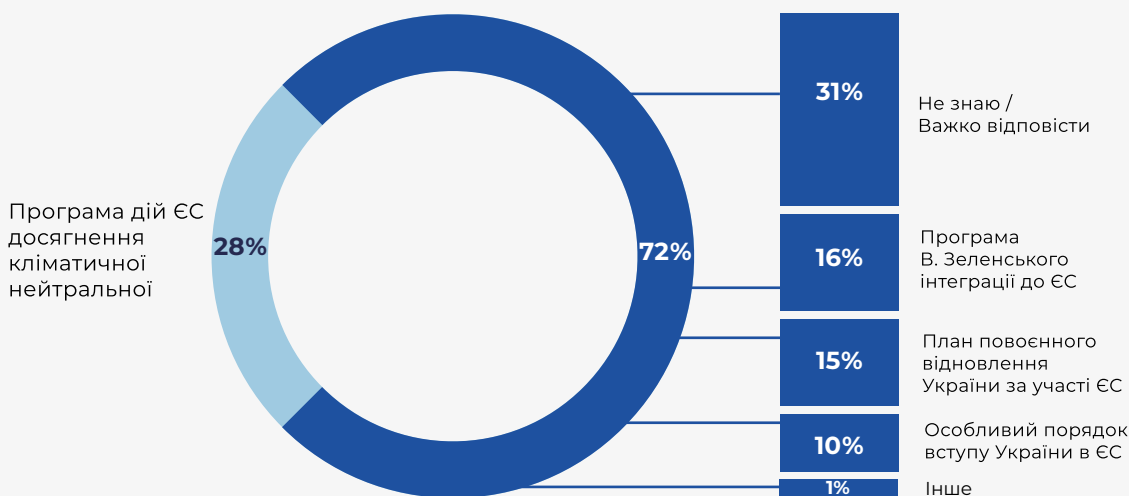
- ▶ Лише 27,7% українців знають, що таке Європейський зелений курс. Переважна більшість респондентів (72%) розглядають його як внутрішній програмний документ України.
- ▶ Достатність інформації з питань майбутнього членства України в ЄС є різною – від 60% щодо інформації з процесу вступу до 38,9% про вплив євроінтеграційних реформ особисто на респондентів.
- ▶ Підвищення якості життя, припинення війни та досягнення миру, боротьба з корупцією та економічний розвиток – очікування українців, які вони пов'язують із вступом в Європейський Союз. Проте ~17% українців не знають чого очікувати від вступу до ЄС.
- ▶ Охорона довкілля є важливою і для українців (95%), і для громадян ЄС (94%). Відсоток українців, що вважають охорону довкілля дуже важливою, становить 67%, у той же час європейців – 53%.³
- ▶ Європейці та українці вважають зміну клімату серйозною проблемою – 93% в ЄС та 91% в Україні. Майже кожен третій в ЄС (32%) максимально оцінив серйозність цієї проблеми, в Україні – кожен четвертий (25%).
- ▶ Серед трьох найважливіших екологічних проблем українці та європейці вважають забруднення повітря та зростання кількості відходів - відповідно, 52% та 42% респондентів в Україні та по 46% в ЄС. Водночас, найважливішою проблемою 53% європейців визначили зміну клімату, а 68% українців – забруднення річок, озер та ґрунтових вод.
- ▶ 87% українців та 78% громадян ЄС погоджуються, що екологічні проблеми впливають на їхнє щоденне життя та здоров'я. З них 59% респондентів в Україні та 36% в ЄС цілком погоджуються з таким твердженням.
- ▶ Найуживаніша екологічна практика серед українців – зменшення споживання енергії (77%), а серед європейців – сортування більшої частини сміття для утилізації (66%). Водночас, сортування сміття та купівля товарів місцевих виробників – практики, які найчастіше впроваджували і в Україні, і в ЄС.

³ У цьому розділі для аналізу думки громадян ЄС використані дані Спеціального Євробарометру 501 (2019 рік) [«Ставлення до довкілля»](#) та Спеціального Євробарометру 513 (2021 рік) [«Зміна клімату»](#).

Переважна більшість респондентів (72,3%) не обрали відповіді, що розкриває розуміння Європейського зеленого курсу. Кожен третій з опитаних (31,2%) не знав або вагався відповісти на питання, що таке Європейський зелений курс. Частина опитаних вважає, що ЄЗК є внутрішнім програмним документом України – чи то новою програмою Володимира Зеленського з інтеграції до ЄС (14,5%), чи планом повоєнного відновлення України за участі країн ЄС (15,9%). Інші ж розуміють його як особливий порядок вступу України в Європейський Союз.

Водночас 27,7% респондентів зазначили, що ЄЗК – це комплексна програма дій Європейського Союзу, яка має на меті побудувати кліматично нейтральну економіку в ЄС до 2050 року.

Європейський зелений курс - це

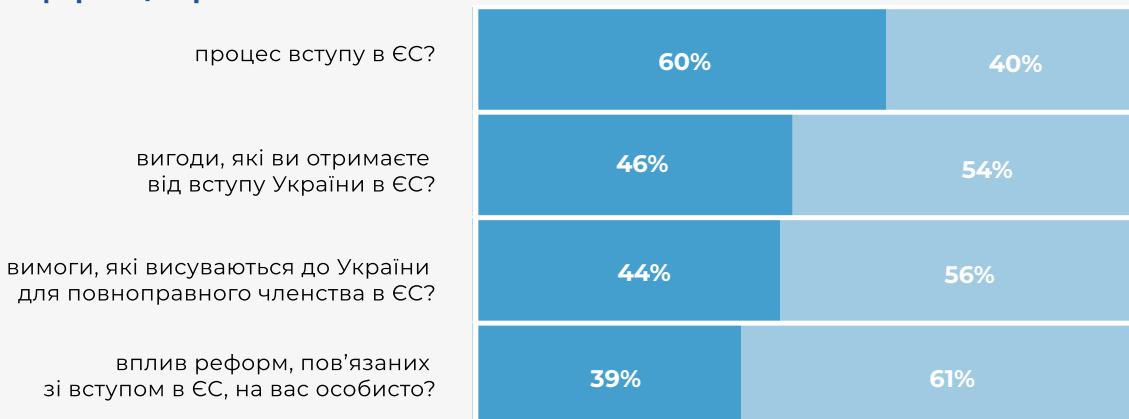

Надання Україні статусу країни-кандидата у члени ЄС та її подальше членство – одна з ключових тем, яка присутня та обговорюється в медіа та публічних майданчиках. 60% респондентів відповіли ствердно щодо достатності інформації з процесу вступу України до ЄС.

Дещо менше половини опитаних вважають, що достатньо поінформовані про вигоди, які одержать від вступу України в ЄС (46,2%), та вимоги, які висуваються до України для повноправного членства в ЄС (44,3%). У той же час лише 38,9% респондентів зазначили, що поінформовані про вплив євроінтеграційних реформ на них особисто.

Чи достатньо отримуєте інформації про ...

● Так ● Ні

В ході проведення соціологічного опитування ми запитали: «Чого Ви очікуєте від вступу України до ЄС?». Це було «відкрите» запитання, тому не було жодних обмежень щодо відповідей респондентів: ані щодо форми відповіді, ані щодо кількості відповідей, ані відмови від надання відповіді, ані будь-яких інших обмежень.

Відповідаючи на запитання про очікування щодо вступу до Європейського Союзу, респонденти:

- ~ 79% висловили позитивні очікування щодо вступу
- ~17% або не дали однозначної відповіді на запитання, або не мають очікувань, або ж переконані, що нічого не зміниться в найближчому майбутньому
- ~4% відверто висловились проти вступу до ЄС або вказали негативні очікування

Високий відсоток респондентів (~17%) не змогли дати відповідь щодо своїх очікувань від вступу України в ЄС, що, серед іншого, є результатом недостатньої комунікації з населенням щодо вигод та умов такого вступу.

Респонденти, які окреслили свої позитивні очікування від вступу до ЄС, найчастіше згадували: покращення/підвищення якості життя (31,2%), завершення війни та досягнення миру (9,75%), боротьбу та зменшення корупції (8,54%), економічний розвиток і зростання (6,01%). Примітно, що для українців майже однаково гострими є очікування як завершення війни та досягнення миру, так і боротьби з корупцією та зменшення її проявів.

Основні очікування українців від вступу в ЄС

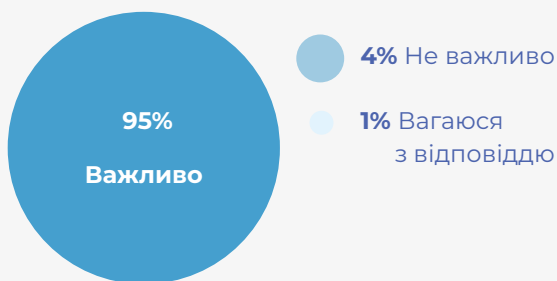

Серед сподівань від вступу України в ЄС респонденти зазначили й очікування з екологічних питань, зокрема: побудова екологічно нейтральної економіки, розвиток екологічного підприємництва, перехід на відновлювані джерела енергії, покращення стану довкілля та збереження природи, особиста відповідальність кожного за збереження довкілля, контроль за підприємствами, які забруднюють довкілля. Водночас, це лише 2% від респондентів, які окреслили свої позитивні очікування від вступу до ЄС.

Проте в цілому охорона довкілля є важливою як для українців, так і європейців. Дев'ять із десяти респондентів висловились за важливість охорони довкілля (відповідно, 95% опитаних українців та 94% громадян ЄС).

Наскільки важливою для Вас особисто є охорона довкілля?

Україна

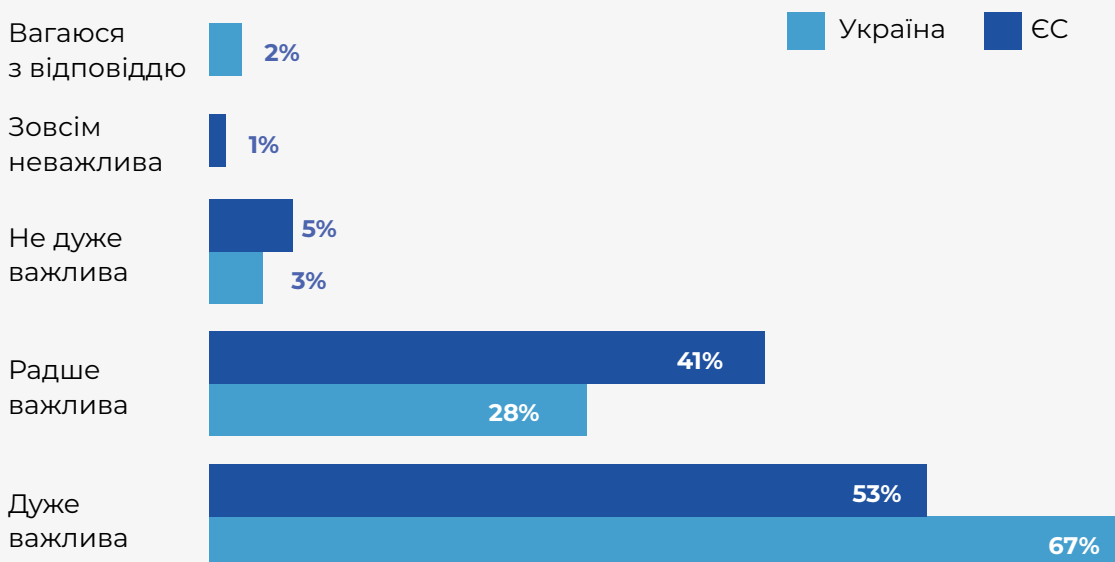

ЄС

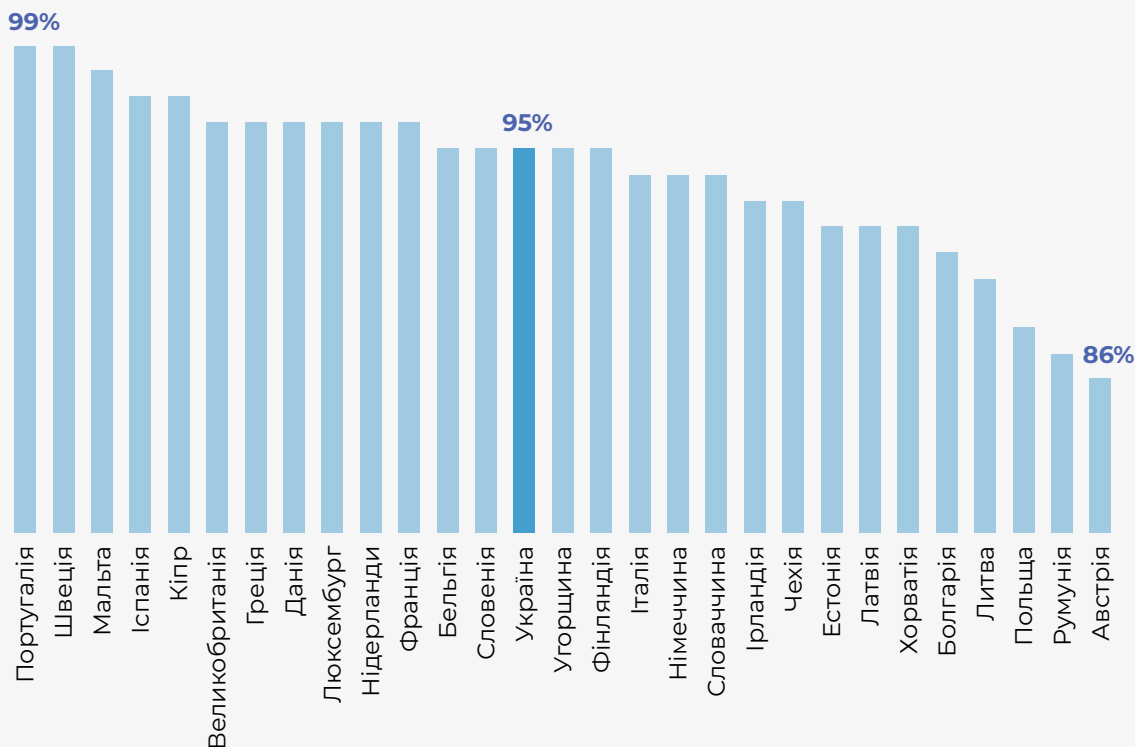
Важливість охорони довкілля особисто для респондентів практично є однаковою в Україні та ЄС, більшість з яких вважає, що це є дуже важливим питанням. В Україні 67% опитаних вказали, що охорона довкілля дуже важлива, водночас в ЄС – 53%. У свою чергу в ЄС більше респондентів (41%) зазначили, що охорона довкілля для них є радше важливою. Відсоток респондентів в Україні, що підтримали такий варіант відповіді, є значно меншим – 28%. Як в Україні, так і в ЄС жінки більше за чоловіків обирали відповідь про те, охорона довкілля є дуже важливою. Зокрема в Україні - це 69,6% та 64,2%, а в ЄС, відповідно, 56% та 51%.

Важливість охорони довкілля: Україна, ЄС

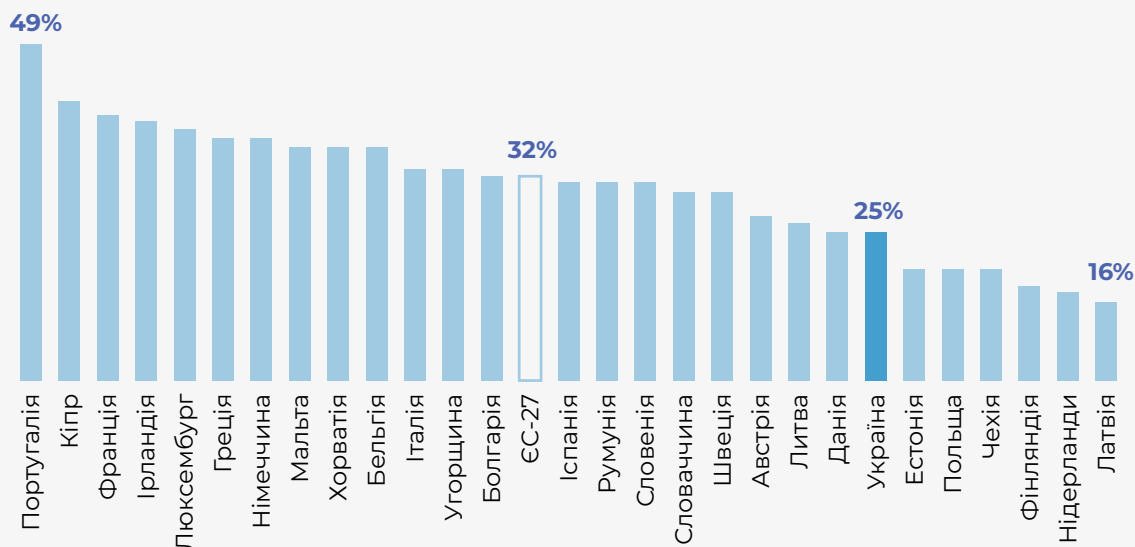
Відсоток респондентів, які вважають, що охорона довкілля є дуже чи радше важливою для них особисто, у державах-членах ЄС різниться – від 99% у Португалії та Швеції до 86% в Австрії. Аналогічний до України показник (95%) мають Бельгія, Словенія, Угорщина та Фінляндія.

Важливість охорони довкілля: Україна, держави-члени ЄС

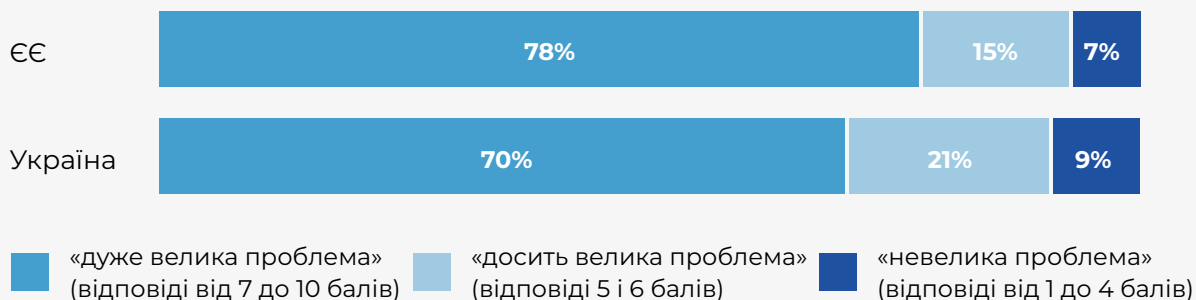
Ми запитали респондентів, наскільки серйозною проблемою вони вважають зміну клімату на даний момент. Їм запропоновано використати шкалу від одного до десяти, де «1» означає «незначна проблема», а «10» – «дуже велика проблема». Майже кожен третій респондент в ЄС (32%) вважає зміну клімату дуже великою проблемою та оцінив її в максимально можливих 10 балів. У той же час в Україні таку думку підтримав кожен четвертий (25%). Менше ніж в Україні відповіли респонденти в Латвії (16%), Нідерландах (17%), Фінляндії (18%) і по 20% в Естонії, Польщі та Чехії.

Зміна клімату – дуже велика проблема (10 балів)

Європейці та українці вважають зміну клімату серйозною проблемою – дев'ять із десяти респондентів зазначили про це (93% в ЄС та 91% в Україні). Майже вісім із десяти респондентів в ЄС (78%) вважають, що зміна клімату є дуже великою проблемою, а 15% – досить великою проблемою. Зміну клімату вважають невеликою проблемою 7% опитаних в ЄС. В Україні, відповідно, це 78%, 21% і 9% опитаних.

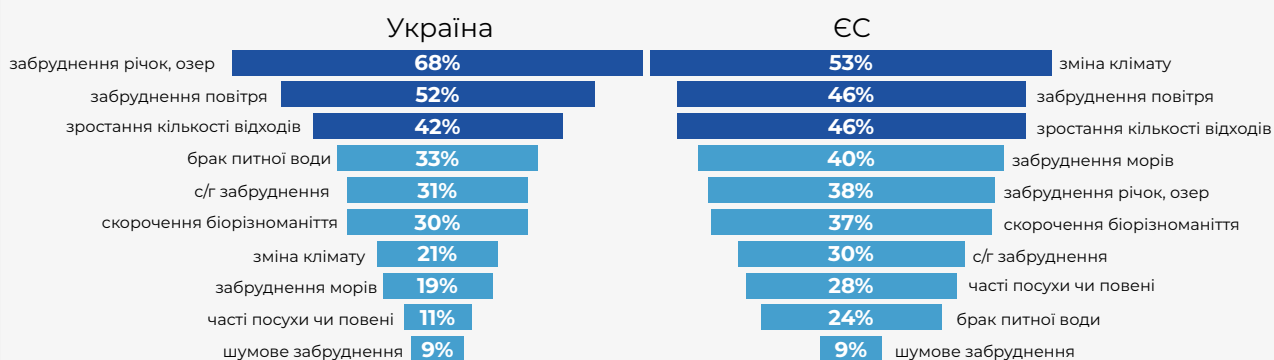
Наскільки серйозною є проблема зміни клімату

Найважливішою екологічною проблемою, на думку українців, є забруднення річок, озер та ґрунтових вод. Таку думку підтримали 67,7% респондентів. Натомість 53% громадян ЄС вважають, що зміна клімату є найважливішою екологічною проблемою. Серед українців зміну клімату окреслили як найважливішу лише 20,6%, однак цей відсоток зріс порівняно з результатами опитування 2018 року (16,3%).

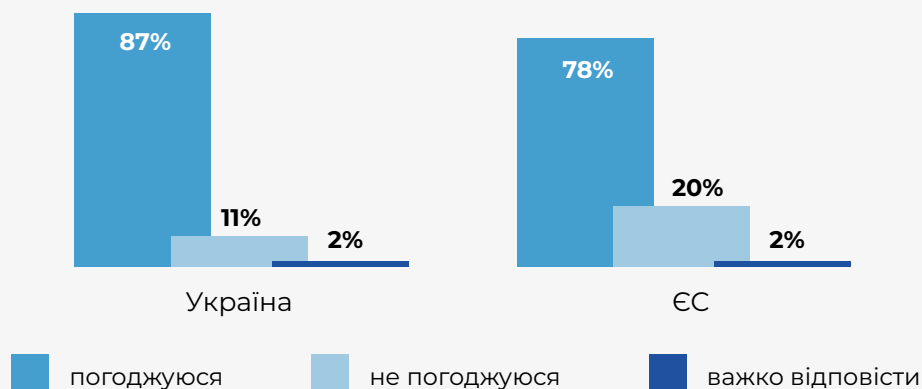
У трійці найважливіших екологічних проблем і українці, і європейці виділили забруднення повітря та зростання кількості відходів. 52,3% українців вважають забруднення повітря найважливішою екологічною проблемою, а 41,9% – зростання кількості відходів. По 46% європейців також виокремили ці дві проблеми. Найменшу кількість відсотків серед респондентів як в Україні, так і в ЄС, одержала проблема шумового забруднення – по 9%.

Найважливіші на думку респондентів екологічні проблеми

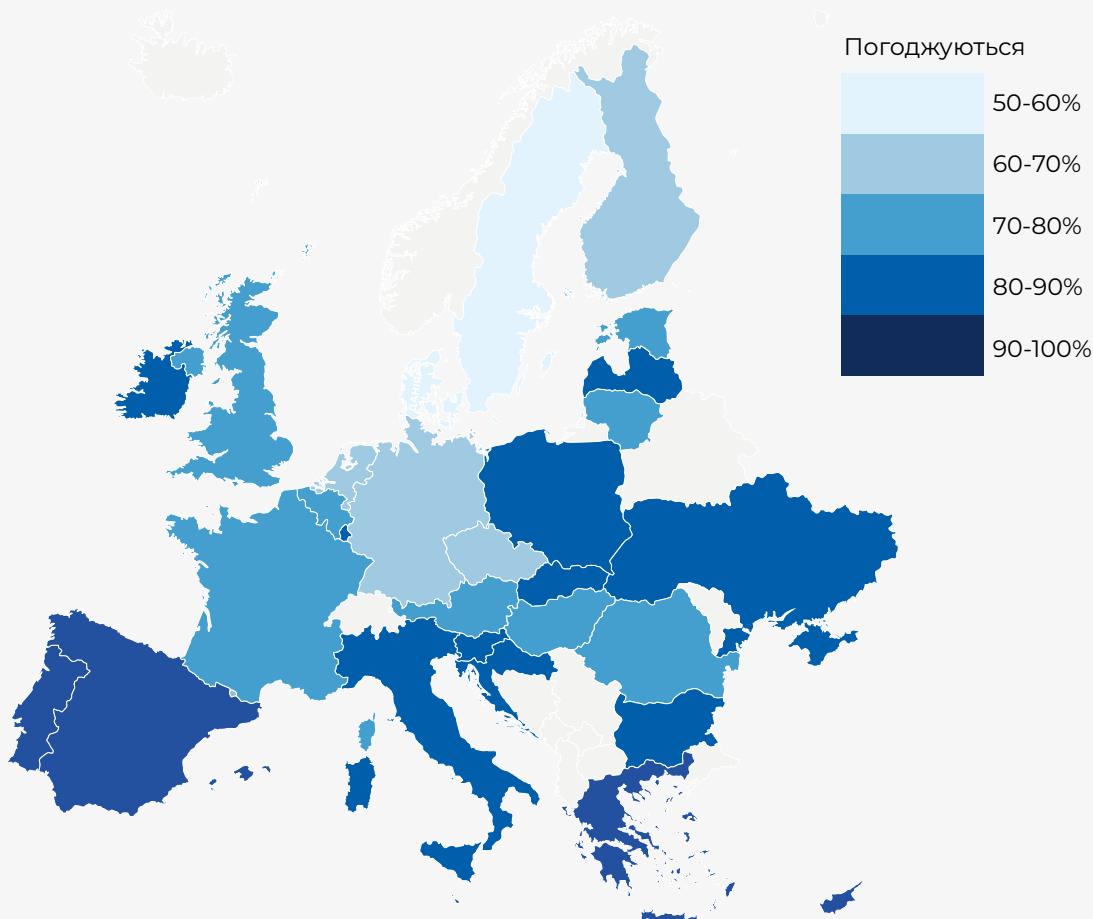
Більш ніж три чверті як українців, так і європейців погоджуються з тим, що екологічні проблеми мають прямий вплив на їх щоденне життя та здоров'я. В Україні так вважають 87,4%, з них 58,8% цілком погоджуються та 28,6% радше погоджуються. В ЄС загальна частка респондентів, що погоджується з цим твердженням, є меншою і становить 78%, з яких 36% цілком та 42% радше погоджуються. Різняться і результати серед опитаних, які не погоджуються із впливом екологічних проблем на їхнє щоденне життя, – в Україні так вважають 10,6%, а в ЄС 20%.

Екологічні проблеми мають прямий вплив на щоденне життя та здоров'я

Більшість респондентів у державах-членах ЄС погодилися, що екологічні проблеми впливають на їхнє щоденне життя та здоров'я. Проте відсоток підтримки такого твердження є різним – від 55% у Данії до 96% у Кіпрі.

Екологічні проблеми мають прямий вплив на щоденне життя та здоров'я

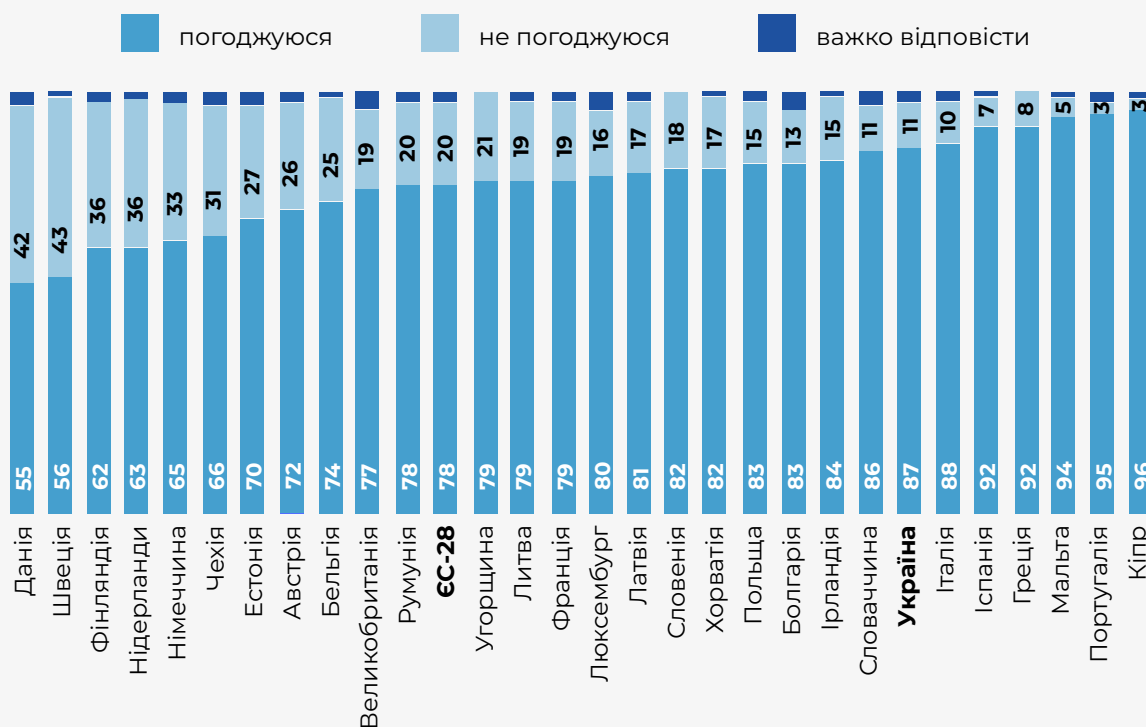

У п'яти державах-членах ЄС більш ніж дев'ять із десяти респондентів вважають, що екологічні проблеми впливають на їхнє щоденне життя та здоров'я. А саме: Греції (92%), Іспанії (92%), Кіпрі (96%), Мальті (94%) та Португалії (95%). Не погоджуються з таким твердженням трохи менше половини мешканців Данії та Швеції – відповідно, 42% і 43%.

Схожі з Україною результати щодо впливу екологічних проблем на життя та здоров'я продемонстрували мешканці Словаччини та Італії. Ствердно відповіли 86% респондентів Словаччини та 88% респондентів Італії.

Чи впливають екологічні проблеми на щоденне життя?

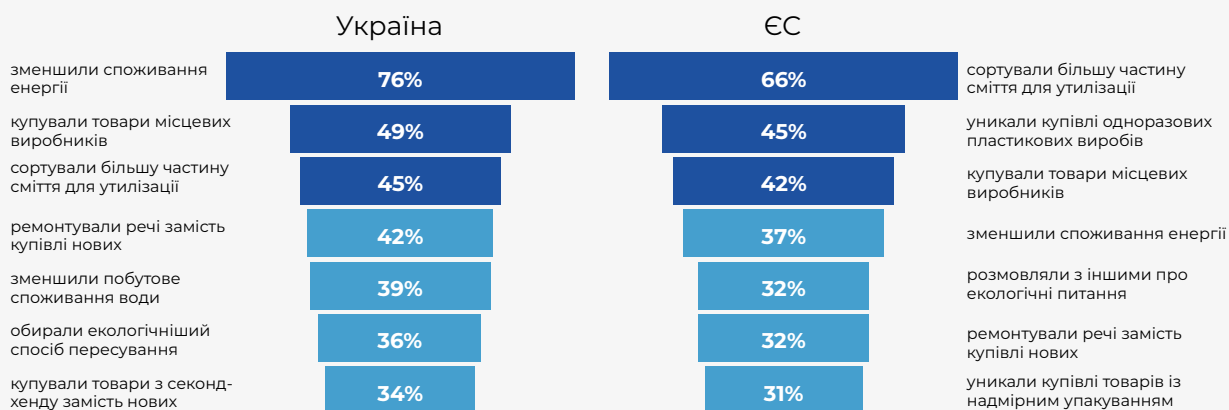

Найуживанішою практикою, яку впроваджували українці, було зменшення споживання енергії. Про це вказали 76,4% опитаних. Війна та вимушена економія енергії в умовах руйнування інфраструктури вплинули на такий високий відсоток відповідей. Зменшення споживання енергії практикували й громадяни ЄС. Хоча відсоток європейців є вдвічі меншим (37%), але за частотою впровадження така практика слідує за трійкою найуживаніших.

Найчастішою практикою, яку впроваджували європейці, було сортування більшої частини сміття для утилізації. Про це вказали 66% респондентів в ЄС. Така екологічна практика також притаманна українцям, які окреслили її серед трійки найуживаніших екологічних звичок. Хоча відсоток є меншим (44,5%) порівняно з ЄС, проте він зріс з останнього опитування 2018 року, а до війни кожен другий українець практикував сортування відходів (52,5%).

Серед трійки найуживаніших практик, які впроваджували як українці, так і європейці, була купівля товарів місцевих виробників. Це практикували 49,9% українців і 42% громадян ЄС. На відміну від українців європейці також найчастіше уникали купувати одноразові пластикові вироби чи купували багаторазові пластикові товари. 45% респондентів в ЄС зазначили про таку практику. В Україні це практикувало 27,9% опитаних.

Три найчастіші екологічні практики: Україна та ЄС

Удвічі більше європейців уникали купівлі товарів із надмірним упакуванням – таке практикували 31% респондентів в ЄС, а в Україні лише 14,3% респондентів. Також європейці частіше практикували:

- розмови з іншими про екологічні питання (32% в ЄС та 23,6% в Україні),
- купівлю продукції з еко-маркуванням (22% в ЄС та 16,1% в Україні),
- зменшення використання власного автомобіля, роботу з дому тощо (21% в ЄС та 14,5% в Україні).

Частіше за європейців українці практикували:

- ремонт речей замість купівлі нових (41,7% в Україні та 32% в ЄС),
- купівлю вживаних товарів замість нових (33,5% в Україні та 21% в ЄС),
- зменшення побутового споживання води (38,7% в Україні та 29% в ЄС),
- та використання більш екологічних способів пересування (35,9% в Україні та 27% в ЄС).

Майже на однаковому рівні частка українців та європейців, які змінили своє харчування на більш екологічне – відповідно, 16,9% та 19%. Найменше українці та мешканці ЄС брали участь в екологічних демонстраціях, семінарах та інших заходах (відповідно, 2,5% та 7%).

Найчастіші екологічні практики

	Україна	ЄС
зменшили споживання енергії	76%	37%
купували товари місцевих виробників	49%	42%
сортували більшу частину сміття для утилізації	45%	66%
ремонтували речі замість купівлі нових	42%	32%
зменшили побутове споживання води	39%	29%
обирали екологічніший спосіб пересування	36%	27%
купували товари з секонд-хенду замість нових	34%	21%
уникали купівлі одноразових пластикових виробів	28%	45%
розмовляли з іншими про екологічні питання	24%	32%
змінити своє харчування на більш екологічне	17%	19%
купували продукцію з еко-маркуванням	16%	22%
користувались менше своїм автомобілем	15%	21%
уникали купівлі товарів із надмірним упакуванням	14%	31%
долучались до екологічних демонстрацій, заходів	3%	7%
нічого з переліченого	4%	4%
не знаю / без відповіді	3%	1%

**ЯК ВІЙНА ЗМІНЮЄ УКРАЇНЦІВ:
опитування думки громадян про війну, довкілля,
повоєнну відбудову та вступ до ЄС**

Аналітична записка

Лютий 2023

